

14. *Репертуар української книги, 1798-1916* : матеріали до бібліографії : в 9 т. / Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, НАН України. – Л., 1995-2005.
15. *Студінський В. А.* Паперова промисловість України XVI-XX ст. / В. А. Студінський. – 2-е вид. доп., виправл. – Житомир : Волинь, 2004. – 268 с.
16. *Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 1798-1916*: бібліогр. покажч. : в 4 вип. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1996-2001.
17. *Широцький К.* Продаж книжок у давньому Києві / К. Широцький // Книгарь. – 1919. – Ч. 18. – С. 1097-1102.

Кароева Т. Р. *Издание и распространение украиноязычной книги в Российской империи последней четверти XIX – начала XX вв.: коммерческая составляющая.*

В статье доказывается, что, несмотря на давление со стороны Российской империи, в исследуемый период развитие украинского общества в книжной сфере проходило в контексте европейских модернизационных традиций. Развивалось коммерческое направление издания и распространения украиноязычной книги, сформировался особый жанр украинской коммерческой литературы – украинская дубочная книга, которую можно оценивать как промежуточный этап в формировании массовой литературы. Автор подчеркивает, что коммерческую привлекательность украинской книги чувствовали не только местные предприниматели, но и российские.

Ключевые слова: украиноязычная книга, издание, торговля, коммерция, Российская империя.

Karoyeva T. R. *Publishing and Distribution of Ukrainian-Language Books in Russian Empire in the Last Quarter of XIX - Early XX Century: Commercial Constituent.*

The arguments presented in the article substantiate that development of Ukrainian society in printed matter domain was progressing in the context of European modernization traditions in spite of pressure exerted by Russian Empire. Commercial trend was developing in publishing and distribution of Ukrainian-language books. Ukrainian-language books with brightly-coloured pictures in a primitivistic style have form specific genre of Ukrainian commercial printed matter that could be estimated as interim stage of mass literature forming. The author emphasizes that not only local entrepreneurs but also Russian ones were aware of commercial appeal of Ukrainian book.

Keywords: Ukrainian-Language Book, Publishing, trade, commerce, the Russian Empire

УДК 94: 329.7 (477.7) "19"

Український соціалістичний рух у південноукраїнському регіоні напередодні та в умовах революції 1905–1907 рр.

Назарова Є. П.

Проаналізовано основні напрями діяльності українських соціалістичних сил на Півдні України у зазначений період. Соціалістичний рух у регіоні був репрезентований осередками РУП, згодом УСДРП, а також «Спільною» і українськими есерами. З'ясовано, що їхня діяльність у регіоні мала організаційний і агітаційно-пропагандистський характер.

Ключові слова: політична партія, національний рух, революція.

У сучасній Україні існує широкий спектр партій, органічною складовою якого є сили соціалістичного спрямування. Історія вітчизняного соціалістичного руху має власні традиції. Значний інтерес для науковців і політиків являє доба початку ХХ ст., особливо період революції 1905–1907 рр., коли на теренах підросійської України відбувалося становлення партійної системи. Генеза місцевих осередків українських партій у кожному регіоні України початку ХХ ст. мала певні особливості. У цьому сенсі варто відзначити Південь, найбільш поліетнічний регіон України, де українські соціалісти зіткнулися з потужною конкуренцією загальноросійських соціалістичних сил і відповідних партій національних меншин.

Питання генези українського соціалістичного руху у південному регіоні на початку ХХ ст. є недостатньо висвітленим у вітчизняній історіографії. Історія діяльності українських соціалістів на Півдні побіжно висвітлюється в комплексних дослідженнях, присвячених політичним партіям і організаціям в Україні на початку ХХ ст. [8, 20, 29, 35, 44]. У рамках досліджень, присвячених окремим українським соціалістичним партіям, розглядаються деякі аспекти їхньої діяльності у Південній Україні [3, 9].

Сучасний етап розвитку історичної науки позначився появою спеціальних студій з історії громадського життя Півдня початку ХХ ст., автори яких також розглядають окремі аспекти діяльності

українських соціалістів у регіоні. Проблему розвитку українських політичних партій, у т. ч. соціалістичних, на Півдні висвітлено в рамках досліджень Ф. Турченка і Г. Турченко, присвячених аналізу суспільно-політичних процесів у південному регіоні на початку ХХ ст. [50]. В. Константінова, вивчаючи урбанізацію на Півдні другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст., аналізує участь населення південних міст у політичному житті регіону [23, 24]. В. Корольов, провівши аналіз діяльності партій у Таврії до 1917 р., характеризує діяльність українських есерів у губернії [25, 26]. С. Світленком здійснено аналіз діяльності українських партій і організацій Катеринослава у 1905 – 1917 рр. [48, 49]. Роботу громадських товариств і партій Херсонщини, у т. ч. українських соціалістів, проаналізувала О. Кульчицька [28]. Отже, у сучасній українській історіографії відсутнє комплексне дослідження розвитку соціалістичного руху в південному регіоні початку ХХ ст., тому ми поставили своєю метою проаналізувати основні напрями діяльності відповідних сил на Півдні України напередодні та в умовах революції 1905 – 1907 рр.

Першою українською соціалістичною силою, яка почала вести роботу на Півдні на початку ХХ ст., була РУП. Розглянемо особливості її генези. Французький соціолог М. Дюверже, проаналізувавши історію появи і становлення партій країн Західної Європи і США, з'ясував, що за походженням існує два типи партій: 1) ті, що постали на базі парламентських об'єднань і виборчих комітетів; 2) ті, які виникли поза парламентом. Для останніх характерне використання нелегальних методів боротьби, в т. ч. тероризму, а також більша законспірованість і централізованість [18, с. 22, 29, 30]. У Російській імперії представницькі органи влади були запроваджені лише в умовах революції 1905 – 1907 рр., тобто пізніше появи першої української партії на Наддніпрянщині – РУП. У цілому, позапарламентське, так зване зовнішнє походження властиве всім українським партіям Наддніпрянщини.

Зазначені факти були однією з причин, що обумовили нелегальний характер діяльності українських партій. Адже факт існування партій не є тотожним офіційному допуску їх до участі в управлінні державою і дозволу цим силам брати участь у політичному житті [6, с. 326]. Так, М. Грушевський свого часу зазначав, що «український рух, з огляду на свої визвольні традиції і через ті умови, у які поставив його старий режим Росії, сформувався в таку різку опозицію до нього, що всякий подальший

рух українства не може бути інакшим, як лише опозиційним – вже через одне те, що старий режим не залишав йому ніякого місця для компромісів, для опортунізму» [13, с. 395].

Як і ліві партії Західної Європи ХІХ ст., РУП постала зі студентських об'єднань. Процес політизації українського студентства на Наддніпрянщині, за спогадами М. Галина, «йшов стихійно, як пощесь, про яку не завжди можна сказати, звідки вона, – чи з повітря, чи з ґрунту, чи з води, але йшов певними кроками, поглиблюючись, поширюючись» [7, с. 106]. Його результатом стала поява РУП, основою організації якої були автономні Вільні громади [9, с. 27; 37, с. 505].

Спочатку рупівці не мали власних структур у південному регіоні і лише вели агітаційну роботу, зокрема пропагували самостійницькі ідеї. Уже влітку 1901 р. член РУП, студент Харківського технологічного інституту О. Коваленко під час проходження практики в с. Гуляй-Полі (Олександрівський пов. Катеринославської губ.), поширював серед місцевих селян і земських службовців «Самостійну Україну», ідеї якої знайшли певний відгук серед місцевого населення [22, с. 48]. А наприкінці літа 1901 р. члени РУП, студенти О. Коваленко і Л. Мацієвич, живучи в Севастополі, створили нелегальний гурток [22, с. 48, 49; 9, с. 21]. Як зазначала К. Антонович, «в ті часи “Самостійна Україна” була сенсацією і на всю тодішню студентську і середньо-шкільну молодь зробила надзвичайне враження і в багатьох лягло в основу їх світогляду» [2, с. 107]. Саме тому пропаганду самостійницьких гасел на Півдні вела студентська молодь з інших регіонів.

Згодом у регіоні постали місцеві осередки РУП: у 1903 – 1904 рр. виникли Катеринославська й Одеська організації [9, с. 28]. Такі партосередки орієнтувалися на роботу серед широких мас українського населення. І. Мазепа зазначав, що «РУП винесла український рух із душних кабінетів українофілів на широку вулицю» [30, с. 143]. В 1903 р. під впливом агітації партії пройшли великі страйки сільськогосподарських робітників на Катеринославщині [51]. У листопаді того ж року Б. Мартос відвідав Катеринослав, де зустрівся з В. Хреніковим і Вовкушевським. Останній пробував створити студентську групу РУП у Вищому гірничому училищі Катеринослава [53, арк. 44, 44 зв.]. Рупівці також поширювали в регіоні україномовні агітматеріали [4, с. 132]. Південні організації налагодили зв'язки з представниками українського руху з інших регіонів України. Так, 1903 р. на

святкуванні ювілею І. Котляревського в Полтаві були присутні делегати РУП із Катеринослава, Одеси, Севастополя [19, с. 131].

В умовах російсько-японської війни рупівці вдалося до антивоєнної пропаганди. У 1904 р. в Одесі члени РУП видали відозву до робітників, у якій партійці назвали цю війну «нікому не потрібним вбивством» [38].

Члени місцевих організацій РУП вели агітаційну роботу не лише серед місцевого робітництва, а й серед селянства. На думку Я. Грицака, український рух, страждаючи від своєї хиткої присутності у великих містах, частково компенсував цю слабкість апелюванням до наймасовішої соціальної бази в українських губерніях – селянства [11, с. 54, 55]. Видання РУП набули популярності серед сільської молоді Херсонщини. Молодь створювала гуртки, члени яких читали і обговорювали партвидання, іноді селяни самі розкидали по селах відозви РУП [39; 40; 28, с. 161]. Залучення якомога ширших верств населення до своєї роботи було одним із головних завдань для українського руху. Так, М. Грушевський зазначав, що «наше покоління може виграти українську справу – коли добуде з себе потрібну енергію й активність та викреше огонь запалу з широких мас українського громадянства – або програти, коли такої активності не покаже» [14, с. 243].

Свої політичні очікування члени РУП пов'язували з початком революції, але, як зазначала К. Антонович, партійці ідеалізували революцію: «ми всі чекали революції. Уявляли, що вона принесе свободу, рівність, і не буде насильства царського режиму. І що взагалі буде прекрасне життя в нашій великій країні і кожен народ заживе своїм вільним самостійним життям. Тільки потім ми побачили, яка це дійсність» [1, с. 64]. Відповідно до своїх очікувань, члени РУП на Півдні активно включились у політичні процеси у 1905 – 1907 рр.

В умовах початку революції політична діяльність РУП у регіоні, зокрема в Херсонській губернії, полягала в організації страйків. На початку травня 1905 р. страйк сільськогосподарських робітників на бурякових плантаціях у Сквирському повіті поширився по всій Київській, а згодом Полтавській, Волинській та Херсонській губерніях [9, с. 71]. Владу непокоїли селянські виступи у регіоні, що спонукало її до ведення контрпропаганди. Влітку 1905 р. на Херсонщині влада поширила відозви до селян, де зазначалося, що «уся власність має бути недоторканою, вона охороняється законом, владою і судом; у разі будь-яких зазіхань на власність порядок буде відновлено силою» [17, арк. 5, 17, 21, 22]. Погрози селянських виступів не припинили.

Під проводом українських соціал-демократів і есерів у регіоні у 1905 – 1907 рр. постали відділи Всеросійської селянської спілки, дії якої надали селянським виступам організованого характеру [50, с. 123]. Одним з ініціаторів утворення Всеросійської Селянської спілки був член РУП В. Мазуренко. 1905 р. Донський комітет РУП вів агітаційну й організаційну роботу серед місцевого селянства, надавши їй легальної форми Селянської спілки, яка була базою для Всеросійської Селянської спілки [31, с. 28, 33, 34]. Такі заходи дозволили рупівцям посилити свої політичні позиції, згрупувати своїх прихильників довкола позапартійної структури.

У 1905 – 1907 рр. українські еседеки брали участь у коаліційних політичних організаціях. Наприкінці 1905 р. рупівці мали свого делегата в Одеській Раді робітничих депутатів [45, с. 266]. У Новоросійському університеті діяла студентська громада, до якої входили члени РУП, УДРП та українських есерів, і яка делегувала свого представника до Центрального студентського органу університету [43]. Громада вимагала створення українських кафедр на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету [12]. Активізація українського студентства пов'язана із введенням університетської автономії у серпні 1905 р., яка, на думку А. Керенського, «обернула лекційні аудиторії на громадські форуми, де панували принципи свободи слова і зборів, недосяжні втручання поліції, бо віднині поліція не мала права входити до будівлі університету» [21, с. 36].

У грудні 1905 р. на II з'їзді РУП партія змінила свою назву на УСДРП [35, с. 130]. На думку О. Висоцького, причинами соціал-демократизації РУП були краще теоретичне підґрунтя, стрункність та переконливість соціал-демократичної ідеології; бажання долучитися до світового революційного руху, легітимізуючи тим самим свої дії; популярність цієї ідеології [5, с. 31]. На останню причину звертав увагу й один із членів УСДРП В. Садовський: «єдиною соціальною групою, що могла стати основою для революційної праці, було робітництво. Серед робітництва ми мали конкурентів – російську с.-д. Нам видавалось буде мати дуже малі вигляди, якщо ми не будемо виступати перед ними з тими ж самими соціалістичними гаслами» [46, с. 9].

Найбільший вплив УСДРП мала на Полтавщині і Поділлі, де концентрувалися значні маси сільського пролетаріату, що були соціальною базою УСДРП. А на Катеринославщині, Таврії й Херсонщині у великих промислових центрах, де був зосереджений

фабрично-заводський пролетаріат, партія мала невеликі групи або окремих членів. Нестабільності й аморфності парторганізацій сприяли брак партійного обліку і постійних фінансових внесків [34, с. 132, 133; 9, с. 64].

Найпотужніша з організацій українських есдеків на Півдні була в Катеринославі [33, с. 297]. За даними місцевої жандармерії, вже влітку 1907 р. тут виникла профспілка робітників розумової праці – членів УСДРП [54, арк. 23]. Того ж року в місті було ліквідовано Українську революційну громаду, до якої входили І. Черняхівський, Ф. Полянченко та ін. Її члени мали контакти з жителями сіл п'яти повітів губернії, а також виявляли інтерес до політичних настроїв гімназистів Катеринослава [15, арк. 6; 16, арк. 10; 49, с. 4].

Після розпуску II Думи члени УСДРП, подібно до інших опозиційних сил, що діяли у Російській імперії, потрапили під репресії. Реакція в Україні набула таких масштабів, що С. Петлюра зазначав: «переслідування революційних і опозиційних елементів суспільства стали такими чисельними, що в деяких кругах останнього породили думку, начебто маніфест 17 октября дано на те, аби виявити всі небезпечні суспільні елементи для уряду і завдати їх туди, куди, як кажуть, "Макар телят не ганяв"» [36, с. 26].

Слід зазначити, що від самого початку своєї діяльності РУП не була ідейно однорідною організацією. Так, у грудні 1904 р. з партії вийшла група на чолі з М. Меленевським і утворила Українську соціал-демократичну Спілку, яка приєдналася до РСДРП. Сучасні історики не мають єдиної думки щодо належності «Спілки» до українського руху. Як зазначає С. Наумов, «Спілка» — явище для сучасних істориків здебільшого неоднозначне, незрозуміле, важко вловиме, її складно віднести як до українського, так і до іншого політичного табору. На думку дослідника, вона ніколи не була окремою політичною організацією, не мала самостійного значення. Їй була відведена роль інструмента РСДРП у боротьбі за вплив на населення українських губерній – спершу для ослаблення РУП, конкурента з українського національного табору, згодом – для посилення ефективності роботи власних організацій [32, с. 107, 113].

Враховуючи походження «Спілки», ми вважаємо доцільним аналізувати її політичну роботу на Півдні України поряд із діяльністю українських соціалістичних сил. Зупинимось більш детально на особливостях її діяльності в південному регіоні. За умовами вступу до РСДРП, «Спілка» ставала частиною партії, що мала організувати україномовний пролетаріат. На місцях, де не було

комітетів РСДРП, спілчани формували самостійні організації. Вони вступали до діючих комітетів РСДРП на правах автономії у сфері внутрішньої організації, агітації та пропаганди. На початку 1906 р. «Спілка» злилася з Південноросійським бюро РСДРП, взявши на себе його функції. Організація активно конкурувала з УСДРП щодо впливу на маси, але фактів такого протистояння на Півдні виявити не вдалося [42, с. 133; 35, с. 139, 141, 142].

На Півдні «Спілка» вела переважно агітаційну роботу. Влітку 1905 р. в Одесі було створено типографію організації. Видання газети «Правда» переноситься зі Львова до Одеси, де вона виходила вже російською мовою. Одеська типографія видавала і прокламації «Спілки», які поширювалися серед селян Бессарабщини [42, с. 134; 55, арк. 40 зв., 41; 52, арк. 96, 101, 103, 107].

Після революції 1905 – 1907 рр. діяльність «Спілки» через переслідування з боку влади у регіоні, як і по Україні взагалі, припинилася. Наприкінці 1907 р. арештовано майже всіх членів ЦК «Спілки» [35, с. 206]. Проте, нами було виявлено дані про присутність її осередків у південному регіоні в пізніший період. У грудні 1909 р. поліція ліквідувала організацію «Спілки» в Миколаєві, а в січні 1910 р. – в Одесі. У 1910 р. осередок «Спілки» розпався у Феодосії [52, арк. 47; 10, л. 2 об.; 47, с. 376].

На Півдні були репрезентовані й осередки українських есерів. На початку XX ст. у регіоні виникли відповідні групи у Катеринославі, Одесі. Такі групи на Наддніпрянщині були й у Києві, Харкові та Полтавській губернії. У 1905 – 1907 рр. українські есерівські гуртки діяли в Сімферополі, Одесі [34, с. 75]. Вони заклали основи Української партії соціалістів-революціонерів. В установчому з'їзді УПСР у лютому 1907 р. брали участь делегати Київської, Полтавської, Чернігівської, Подільської, Харківської, а також Таврійської губерній.

Українські есери проводили агітаційно-пропагандистську й організаційну роботу в регіоні. Сімферопольський осередок створив власний робітничий відділ. Есери брали участь у селянських виступах, боролися за вплив у Селянських спілках доби Першої російської революції. Українські есери Сімферополя утворили партгрупу в с. Велика Михайлівка (Мелітопольський пов. Таврійської губ.). Спільними заходами членів есерівських гуртків Києва і Сімферополя постали селянські організації у селах Чернігівської, Волинської та Подільської губерній [8, с. 68]. Роботу над організацією селянства в Селянські Спілки на Катеринославі вів О. Мицюк [34, с. 75].

Слід зазначити, що в Сімферополі виник конфлікт між українськими та російськими есерами. Російські есери виступили проти створення українських осередків і відмовляли своїм українським колегам по політичній боротьбі в праві агітувати українською мовою, що сприяло зближенню українських есерів із татарськими соціалістами [8, с. 68]. Така ситуація була властива взаєминам українських і російських есерів не лише у регіоні. 1908 р. на з'їзді українських есерів за кордоном обговорювались організаційні питання, а також взаємини з російськими колегами, зокрема делегати відмітили складність співпраці з ПСР: «намагалися працювати разом із російськими есерами. Втім були чутні численні скарги на тенденції централізму, на деморалізацію і часто якби було опікунське, нетовариське ставлення, що спонукало багатьох зовсім відмовлятися від зближення з російськими товаришами» [41].

Отже, у південноукраїнському регіоні напередодні революції 1905–1907 рр. відбулося становлення осередків українських соціалістичних сил. Першою українською партією соціалістичного напрямку, яка проводила роботу на Півдні, стала РУП. На її базі згодом постали місцеві осередки «Спілки» й УСДРП. Разом із цими силами на Півдні були репрезентовані й організації українських есерів. Пік активності всіх названих політичних сил у досліджуваній період припадає на 1905–1907 рр. Осередки РУП-УСДРП у часи революції діяли у Херсонській і Катеринославській губерніях. Ця доба стала українських есерів у Таврії і в Одесі. Зазначені сили вели в регіоні організаційну й агітаційно-пропагандистську роботу. Активність українських соціалістичних сил не була сталою і системною і носила спалахообразний характер.

Примітки

1. Антонович К. З моїх споминів / К. Антонович. – Вінніпег, 1966. – Ч. 2.
2. Антонович К. З моїх споминів / К. Антонович. – Вінніпег, 1967. – Ч. 3.
3. Бевз Т. Партія соціальних перспектив і національних інтересів (Політична історія УПСР) / Т. Бевз. – К., 2008.
4. Борисенко В. До питання про Революційну українську партію / В. А. Борисенко // Наукові праці з питань політичної історії. – Вип. 169. – К., 1991.
5. Висоцький О. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні) / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ, 2001.
6. Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. – М., 1979.

7. Галін М. Сторінки з минулого / М. Галін // Праці Українського наукового інституту. – Варшава, 1928. – Т. VIII. – Vol. 2.
8. Голобуцький О. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ – початку ХХ століття / О. Голобуцький, В. Кулик. – К., 1996.
9. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / В. Головченко. – Харків, 1996.
10. ГАРФ. – Ф. 102. – Особый отдел. – Оп. 1910 г. – Д. 8 ч. 74.
11. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї / Я. Грицак. – К., 2004.
12. Громадська думка (Київ). – 1905. – 31 грудня.
13. Грушевський М. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський. – Львів, 2002. – Т. 1.
14. Грушевський М. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський. – Львів, 2005. – Т. 2.
15. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 936.
16. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 937.
17. Державний архів Херсонської області. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 56.
18. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже. – М., 2007.
19. Історія українських політичних партій: Хрестоматія-посібник. – Ч. 1. – К., 2003.
20. Калмакан І. Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті / І. К. Калмакан, О. Б. Бриндак. – Одеса, 1992.
21. Керенский А. Россия на историческом повороте / А. Ф. Керенский. – М., 1993.
22. Коваленко О. На межі двох віків / О. Коваленко // Праці Українського наукового інституту. – Варшава, 1939. – Т. XLIX. – Vol. II.
23. Константинова В. Політична складова життя південноукраїнських міст в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / В. М. Константинова // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2011. – № 3–4.
24. Константинова В. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861 – 1904 роки) / В. М. Константинова. – Запоріжжя, 2010.
25. Королев В. Возникновение политических партий в Таврической губернии / В. И. Королев. – Симферополь, 1993.
26. Королев В. Крым и Северная Таврия в 1907 – 1917 гг. Страницы политической истории / В. И. Королев. – Симферополь, 1995.
27. Кульчицька О. Громадські і політичні організації Півдня України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (на матеріалах Херсонської губернії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. В. Кульчицька. – Донецьк, 2007.

28. *Кульчицька О.* Українські політичні партії в Херсонській губернії початку ХХ ст.: особливості функціонування / О. В. Кульчицька // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. ХХХІІ. – Запоріжжя, 2012.
29. *Лавров Ю.* Виникнення та діяльність українських політичних партій (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Ю. П. Лавров // Історія України. – 1999. – № 21–24.
30. *Мазепа І.* Підстави нашого відродження / І. Мазепа. – Б. м., 1946. – Ч. 1.
31. *Мазуренко В.* Наше село в 1905 г. / В. Мазуренко // Пути революції. Історико-революційний журнал. – 1926. – Кн. ІІ.
32. *Наумов С.* З історії одного симбіозу: організаційні відносини «Спілки» і РСДРП / С. О. Наумов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 908: Сер. Історія. – Вип. 42.
33. *Общественное движение в России в начале ХХ века* / Под ред. Л. Мартова, П. Маслова и А. Потресова. – СПб., 1914. – Кн. 5. – Т. ІІІ.
34. *Павко А.* Між романтизмом і реалізмом (З історії Української партії соціалістів-революціонерів) / А. Павко // Пам'ять століть. – 2000. – № 4.
35. *Павко А.* Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ – початок ХХ століття: зародження, еволюція, діяльність, історична доля / А. Павко. – К., 1999.
36. *Петлюра С.* Вибрані твори і документи / С. В. Петлюра. – К., 1994.
37. *Политические партии России. Конец ХІХ – первая треть ХХ века.* Энциклопедия. – М., 1996.
38. *Праця* (Львів). – 1904. – березень.
39. *Праця* (Львів). – 1904. – травень.
40. *Праця* (Львів). – 1904. – вересень.
41. *Революционная мысль.* Издание группы социалистов-революционеров (Лондон). – 1908. – сентябрь (№ 8).
42. *Риш А.* Очерки по истории «Спилки» / А. Риш // Летопись революции. – 1925. – № 2.
43. *Рідний край* (Полтава). – 1906. – № 16.
44. *Романенко С.* Формування українських національних партій на території Російської імперії на рубежі ХІХ-ХХ ст.: спроба порівняльного політологічного аналізу / С. О. Романенко // Наукові записки НаУКМА. – Т. 20. – К., 2002.
45. *Рябинин-Скляревський А.* Совет Рабочих Депутатов г. Одессы в 1905 г. / А. Рябинин-Скляревський // 1905 год. Революционное движение в Одессе и Одешине. – Одесса, 1925.

46. *Садовський В.* Студентське життя у Києві у 1904 – 1909 роках / В. Садовський // Праці Українського наукового інституту. – Варшава, 1939. – Т. XLIX. – Vol. II.
47. *Сарнацький О. П.* Царизм та українські політичні партії (1900 – 1917 рр.) / О. П. Сарнацький. – Запоріжжя, 2006.
48. *Світленко С.* Біля витоків українського національного самоусвідомлення в дореволюційному Катеринославі / С. І. Світленко // Грані. – Дніпропетровськ, 2005. – № 5 (43).
49. *Світленко С.* Перші українські політики Катеринослава / С. І. Світленко // Грані. – Дніпропетровськ, 2006. – № 1 (45).
50. *Турченко Ф. Г.* Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (Кінець ХІХ ст. – 1921 р.): Історичні нариси / Ф. Г. Турченко, Г. Ф. Турченко. – К., 2003.
51. *Український вестник* (Санкт-Петербург). – 1906. – 13 августа.
52. *ЦДІАК України.* – Ф. 268. – Оп. 1. – Спр. 379.
53. *ЦДІАК України.* – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 591.
54. *ЦДІАК України.* – Ф. 313. – Оп. 2. – Спр. 1870.
55. *ЦДІАК України.* – Ф. 385. – Оп. 1. – Спр. 2459.

Назарова Є. П. *Українское социалистическое движение в южно-украинском регионе накануне и в условиях революции 1905–1907 гг.* Проанализированы основные направления деятельности украинских социалистических сил на Юге Украины в указанный период. Социалистическое движение было представлено организациями РУП, позднее УСДРП, а также «Спилкой» и украинскими эсерами. Установлено, что их деятельность в регионе носила организационный и агитационно-пропагандистский характер.
Ключевые слова: политическая партия, национальное движение, революция.

Nazarova Yev. P. *Ukrainian socialist movement in South-Ukrainian region on before and in the revolution 1905 – 1907.*

There have been analyzed the main trends of the activity of Ukrainian socialist powers in the South of Ukraine in this period. The named movement was represented by URP, USDRP, «Spilka» and Ukrainian esery. It has been found out that their activity in the region had party-developing and agitating nature.

Keywords: a political party, a national movement, a revolution.